

UNIVERSITI PUTRA MALAYSIA

***ILMU DIPLOMATIK MELAYU DALAM KESUSASTERAAN MELAYU
TRADISIONAL***

SALMAH JAN BINTI NOOR MUHAMMAD

FBMK 2012 39

**ILMU DIPLOMATIK MELAYU DALAM KESUSASTERAAN MELAYU
TRADISIONAL**

oleh

SALMAH JAN BINTI NOOR MUHAMMAD

**Tesis ini dikemukakan kepada Sekolah Pengajian Siswazah, Universiti Putra
Malaysia, sebagai memenuhi keperluan ijazah Doktor Falsafah**

Oktober 2012

Abstrak tesis yang dikemukakan kepada Senat Universiti Putra Malaysia sebagai memenuhi keperluan untuk ijazah Doktor Falsafah

ILMU DIPLOMATIK MELAYU DALAM KESUSASTERAAN MELAYU TRADISIONAL

oleh

SALMAH JAN BINTI NOOR MUHAMMAD

Oktober 2012

Pengerusi : Hashim bin Musa, PhD

Fakulti : Bahasa Moden dan Komunikasi

Penyelidikan ini bertujuan untuk mengkaji ilmu diplomatik Melayu dalam kesusasteraan Melayu tradisional. Ia merupakan wadah ilmu yang penting bagi orang Melayu dalam menjalinkan hubungan dengan kerajaan serantau. Dalam menyelongkar maklumat tentang ilmu tersebut, pengkaji telah memilih beberapa naskhah dijadikan sumber rujukan bagi mencapai matlamat tersebut, iaitu naskhah *Sulalat al-Salatin*, *Hikayat Hang Tuah*, *Tuhfat al-Nafis*, *Hikayat Aceh*, *Hikayat Merong Mahawangsa*, *Al-Tarikh Salasilah Negeri Kedah* dan buku *Warisan Warkah Melayu*. Naskhah ini dipilih berdasarkan kepentingan dan kewibawaannya, iaitu lima yang pertama itu telah terpilih sebagai Karya Agung Melayu oleh Yayasan Karyawan Malaysia, manakala dua lagi berkait secara langsung dengan tajuk kajian, iaitu sejarah negeri Kedah dan hubungannya dengan negara luar dan koleksi surat kerajaan Melayu kepada kuasa luar.

Permasalahan kajian dalam kajian ini ialah a) apakah strategi yang digunakan oleh masyarakat Melayu sebagai masyarakat Islam dalam pembinaan ilmu diplomatik berdasarkan naskhah Melayu terpilih, b) sejauhmanakah strategi diplomatik Melayu

memberi impak signifikan kepada pentadbiran dan pemerintahan serta pembangunan sebuah kerajaan pada zaman kesultanan Melayu dahulu, dan c) apakah faktor yang menyebabkan kerencatan ketika melangsungkan atau mengekalkan hubungan diplomatik antara kerajaan.

Permasalahan kajian di atas digarap dalam penyelidikan ini demi mengungkap dan membentuk objektif kajiannya. Hasil daripada garapan itu, maka tiga objektif kajian telah dibentuk, iaitu a) mengenal pasti strategi yang digunakan oleh masyarakat Melayu dahulu dalam pembentukan ilmu diplomatik antara kerajaan serantau berdasarkan naskhah Melayu lama terpilih, b) menghuraikan implikasi penting daripada aplikasi strategi diplomatik Melayu terhadap pemerintahan dan pentadbiran serta pembangunan sebuah kerajaan pada zaman kesultanan Melayu, dan c) menganalisis faktor yang menyebabkan kerencatan dalam mewujudkan dan melangsungkan hubungan diplomatik antara kerajaan.

Kajian ini menggunakan dua buah teori, iaitu yang pertamanya ialah teori diplomasi Islam yang diperkenalkan oleh Wang Yong Bao (Ahmed Musa) dan teori hubungan antarabangsa dalam Islam oleh ‘AbdulHamid ‘A. Abu Sulayman. Pengkaji menggunakan satu pendekatan dalam bidang komunikasi, iaitu pendekatan interaksi dalam menganalisis data penyelidikan. Manakala kaedah kajian yang digunakan ialah kaedah kepustakaan dan kaedah analisis data.

Dapatan kajian ini ialah bahawa terdapat empat strategi hubungan diplomatik yang digunakan oleh kerajaan Melayu, iaitu a) pemilihan dan penghantaran utusan kerajaan, b) warkah Melayu penghubung jalinan diplomatik antara kerajaan, c) pemberian hadiah

diplomatik, dan d) kepelbagaian strategi diplomatik. Sementara itu, implikasi dapat dilihat dari sudut politik, sosiobudaya, ekonomi dan agama. Manakala kerencatan hubungan diplomatik boleh dilihat berdasarkan kegagalan memahami interaksi antara kerajaan, ingin menjadi ‘kerajaan autokratik’, perlanggaran etika dan moral, dan wujud ketegangan dalam jiwa pemimpin.

Abstract of thesis presented to the Senate of Universiti Putra Malaysia in fulfilment of the
Requirement for the degree of Doctor of Philosophy

**MALAY DIPLOMATIC KNOWLEDGE IN TRADITIONAL MALAY
LITERATURE**

by

SALMAH JAN BINTI NOOR MUHAMMAD

Oktober 2012

Chairman : Hashim bin Musa, PhD

Faculty : Modern Languages and Communication

The aim of this research is to study about Malay diplomatic knowledge in traditional Malay literature. It is an important field of knowledge to examine ways of thinking of the Malays in running and developing diplomatic relations with empires and kingdoms within its region. For this purpose the researcher has chosen a number of important manuscripts as references to achieve the objectives, namely *Sulalat al-Salatin*, *Hikayat Hang Tuah*, *Tuhfat al-Nafis*, *Hikayat Aceh*, *Hikayat Merong Mahawangsa*, *Al-Tarikh Salasilah Negeri Kedah* and *Warisan Warkah Melayu*. These manuscripts were selected based on their importance in traditional Malay literary works and their significant connection with the topic of diplomatic relation. The first five manuscripts have been selected as the Great Malay Literary Works by the Yayasan Karyawan Malaysia, while the other two are directly related to the research topic namely the history of the state of Kedah and its relations with foreign countries and the legacy of Malay letters addressed to rulers and leaders of foreign powers and kingdoms.

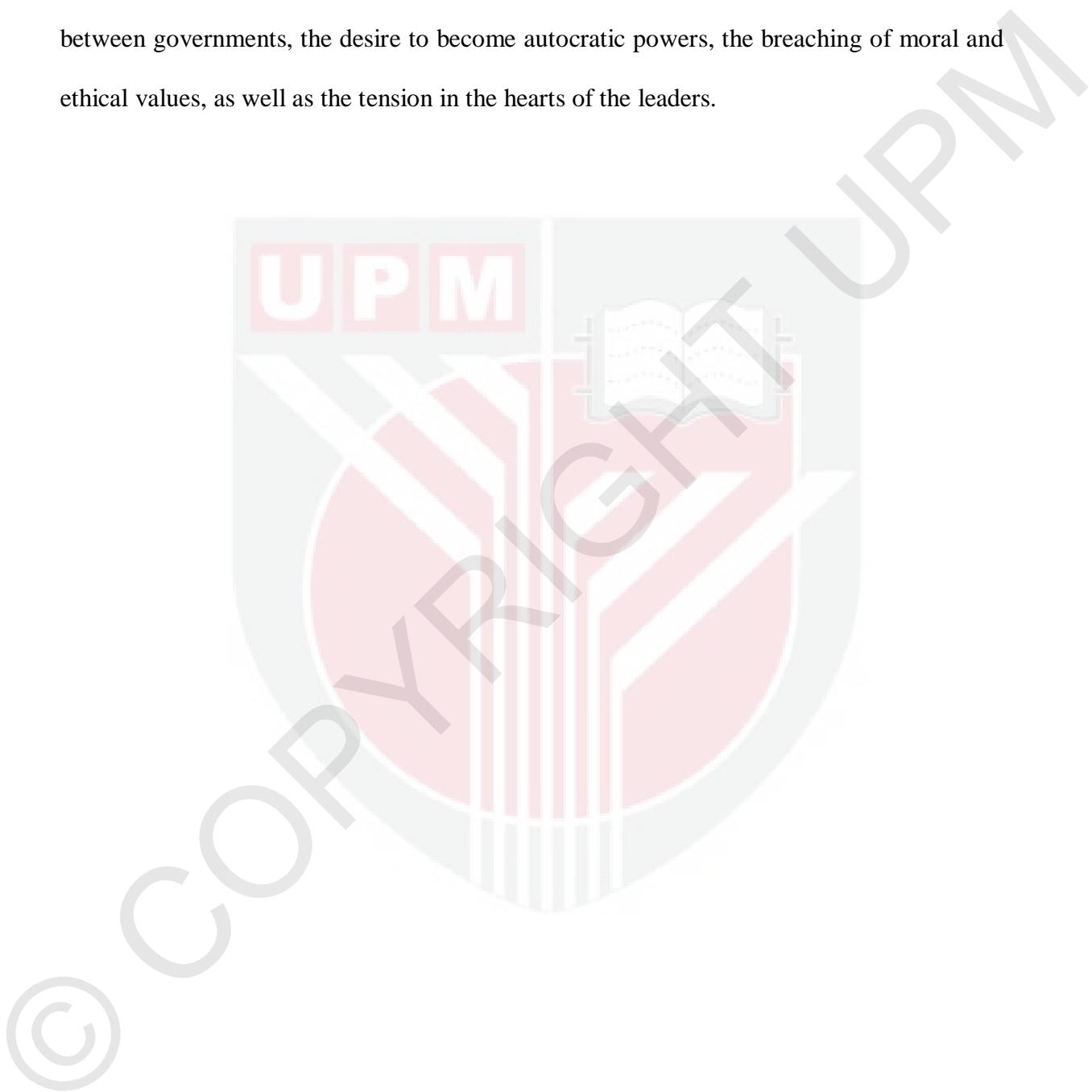
Research problems in this study are, a) what are the methods used by the Malay rulers as Muslims in the construction of diplomatic knowledge and strategies as described in the selected traditional Malay manuscripts, b) to what extent the Malay diplomatic strategies having impact on the administration and development of the government during the era of Malay Sultanates, and c) what are the factors that caused disruption in establishing good diplomatic relations with foreign governments.

Discussion on the research problems led to the formulation of the following objectives: a) to identify the methods applied by the Malay rulers and communities in the establishment of diplomatic knowledge and strategies with the foreign kingdoms and empires within the region based on the selected traditional Malay manuscripts, b) to elaborate the important implication and impact from the application of the Malay diplomatic strategies upon the administration and development of the government during the era of Malay Sultanates and c) to analyze the factors that contribute to the disruption of diplomatic relations between kingdoms and empires.

The researcher uses two theories namely the theory of diplomacy in Islam introduced by Wang Yong Bao (Ahmed Musa) and the theory of international relations in Islam by 'AbdulHamid 'A. Abu Sulayman. For the purpose of analyzing research data the researcher uses an approach in communication field which is the interaction approach, while the research methodology used were the library research and data analysis.

The finding of the research with regard to the strategies used by the Malays in establishing diplomatic relations with other kingdoms are: a) the appropriate selection of emissaries, b) the special art of writing of epistles to establish rapport, c) the delivery of special gifts and

d) admixture of varieties of diplomatic strategies. The implications of the strategies can be seen in the political, sociocultural, economic and religious aspects. The factors of disruption in diplomatic relations can be seen on the failure to understand the interaction between governments, the desire to become autocratic powers, the breaching of moral and ethical values, as well as the tension in the hearts of the leaders.

PENGHARGAAN

Dengan nama Allah Yang Maha Pengasih Lagi Maha Penyayang
Salawat dan Salam Ke Atas Junjungan Besar Nabi Muhammad S.A.W.

Alhamdulillah, dengan taufik dan hidayah-Nya, saya telah berjaya menyiapkan tesis penyelidikan PhD saya yang bertajuk *Ilmu Diplomatik Melayu dalam Kesusastraan Melayu Tradisional*.

Terlebih dahulu, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi ucapan terima kasih kepada Ahli Jawatankuasa Penyeliaan tesis saya, iaitu Profesor Dr. Hashim bin Musa, Profesor Madya Dr. Samsina binti Abdul Rahman, Profesor Madya Dr. Jusang bin Bolong dan Profesor Madya Dr. Jelani bin Harun kerana banyak memberikan bantuan, tunjuk ajar, serta bimbingan yang sangat bernilai sehingga tesis ini dapat disiapkan. Terima kasih juga saya rakamkan kepada semua pensyarah jabatan Bahasa Melayu dan kakitangan di Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi yang sentiasa memberikan kerjasama sepanjang pengajian saya berlangsung di Universiti Putra Malaysia.

Di samping itu, saya juga merakamkan ucapan terima kasih kepada pegawai Perpustakaan Sultan Abdul Samad, Universiti Putra Malaysia, Perpustakaan Tun Seri Lanang, Universiti Kebangsaan Malaysia, Perpustakaan Universiti Malaya, Pusat Dokumentasi Melayu, Dewan Bahasa dan Pustaka, Pusat Manuskrip Melayu, Perpustakaan Negara Malaysia, dan Perpustakaan Institut Diplomasi dan Hubungan Luar Negeri (*IDFR*) yang telah banyak membantu saya mendapatkan maklumat untuk memantapkan penyelidikan ini. Seterusnya, ucapan terima kasih yang tidak terhingga atas pengorbanan, kerjasama dan galakan daripada suami tercinta dan anak-anak tersayang yang sentiasa memberi sokongan,

motivasi dan inspirasi kepada saya dalam menyiapkan tesis ini. Tidak lupa juga, ucapan terima kasih kepada ibu bapa saya dan ibu bapa mertua serta seluruh keluarga yang sentiasa mendoakan kejayaan saya.

Akhir sekali, saya merakamkan ucapan terima kasih kepada semua yang turut memberikan pandangan dan berkongsi pendapat serta semua pihak yang terlibat dalam proses penyempurnaan tesis ini secara langsung atau tidak langsung. Semoga Allah memberkati hidup mereka.

Saya mengesahkan bahawa satu Jawatankuasa Peperiksaan Tesis telah berjumpa pada 30 Oktober 2012 untuk menjalankan peperiksaan akhir bagi Salmah Jan binti Noor Muhammad untuk menilai tesis beliau yang bertajuk "Ilmu Diplomatik Melayu Dalam Kesusteraan Melayu Tradisional" mengikut Akta Universiti dan Kolej Universiti 1971 dan Perlembagaan Universiti Putra Malaysia [P.U.(A) 106] 15 Mac 1998. Jawatankuasa tersebut telah memperakarkan bahawa calon ini layak dianugerahi ijazah Doktor Falsafah.

Ahli Jawatankuasa Peperiksaan Tesis adalah seperti berikut:

Raja Masittah binti Raja Ariffin, PhD

Profesor Madya

Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi

Universiti Putra Malaysia

(Pengerusi)

Arba'ie bin Sujud, PhD

Profesor Madya

Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi

Universiti Putra Malaysia

(Pemeriksa Dalam)

Che Ibrahim bin Salleh, PhD

Profesor Madya

Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi

Universiti Putra Malaysia

(Pemeriksa Dalam)

Zahir Ahmad, PhD

Profesor Madya

Jabatan Kesusteraan

Akademi Pengajian Melayu

Universiti Malaya

(Pemeriksa Luar)

SEOW HENG FONG, PhD

Profesor dan Timbalan Dekan

Sekolah Pengajian Siswazah

Universiti Putra Malaysia

Tarikh:

Tesis ini telah dikemukakan kepada Senat Universiti Putra Malaysia dan telah diterima sebagai memenuhi sebahagian syarat keperluan untuk ijazah Doktor Falsafah. Ahli Jawatankuasa Penyeliaan adalah seperti berikut:

Hashim bin Musa, PhD

Profesor

Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Pengerusi)

Samsina binti Abdul Rahman, PhD

Profesor Madya

Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Ahli)

Jusang bin Bolong, PhD

Profesor Madya

Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi
Universiti Putra Malaysia
(Ahli)

Jelani bin Harun, PhD

Profesor Madya

Pusat Pengajian Ilmu Kemanusiaan
Universiti Sains Malaysia
(Ahli)

BUJANG BIN KIM HUAT, PhD

Profesor dan Dekan

Sekolah Pengajian Siswazah
Universiti Putra Malaysia

Tarikh:

PERAKUAN

Saya mengaku bahawa tesis ini ialah hasil kerja saya yang asli melainkan petikan dan sedutan yang tiap-tiap satunya telah dijelaskan sumbernya. Saya juga memperakui bahawa tesis ini tidak pernah dimajukan sebelum ini, dan tidak dimajukan serentak dengan ini, untuk ijazah lain sama ada di Universiti Putra Malaysia atau institusi lain.

SALMAH JAN BT NOOR MUHAMMAD

Tarikh: 30 Oktober 2012

ISI KANDUNGAN

	Halaman
ABSTRAK	ii
ABSTRACT	v
PENGHARGAAN	viii
PENGESAHAN	x
PERAKUAN	xii
ISI KANDUNGAN	xiii
SENARAI JADUAL	xvi
SENARAI RAJAH	xvii
SENARAI SINGKATAN	xviii
 BAB	
 I PENDAHULUAN	
1.1 Pengenalan	1
1.2 Pernyataan Masalah	8
1.3 Objektif Kajian	18
1.4 Kepentingan Kajian	18
1.5 Batasan Kajian	21
1.6 Definisi Operasional	30
1.7 Kesimpulan	34
 II SOROTAN LITERATUR	
2.1 Pengenalan	36
2.2 Sorotan Kajian tentang Aspek Diplomatik	36
2.3 Sorotan Kajian terhadap Naskhah Sastera Melayu Tradisional Terpilih	90
2.3.1 Sulalat al-Salatin (Sejarah Melayu) dan Hikayat Hang Tuah	90
2.3.2 Al-Tarikh Salasilah Negeri Kedah dan Hikayat Merong Mahawangsa	124
2.3.3 Tuhfat al-Nafis dan Hikayat Aceh	133
2.3.4 Warkah Melayu Lama	153
2.4 Kesimpulan	177
 III METODOLOGI KAJIAN	
3.1 Pengenalan	179
3.2 Kerangka Konsep Kajian	179
3.3 Teori Diplomasi Islam	179
3.3.1 Ciri Teori Diplomasi Islam	181
3.3.2 Mekanism Diplomatik dalam Teori Diplomasi Islam	207
3.4 Teori Hubungan Antarabangsa dalam Islam	216
3.4.1 Prinsip Asas Teori Hubungan Antarabangsa dalam Islam	217

3.4.2	Nilai Asas dalam Teori Hubungan Antarabangsa dalam Islam	226
3.5	Pendekatan Interaksi	229
3.6	Aplikasi Teori dalam Ilmu Diplomatik Melayu dalam Kesusasteraan Melayu Tradisional	231
3.7	Kaedah Kajian	234
3.8	Tatacara Kajian	235
3.9	Subjek Kajian	237
3.10	Pemilihan Bahan Kajian	238
3.11	Penganalisisan Data	239
3.12	Kesimpulan	242
IV	ILMU DIPLOMATIK MELAYU DALAM KESUSASTERAAN MELAYU TRADISIONAL	
4.1	Pengenalan	243
4.2	Strategi Diplomatik Melayu dalam Naskhah Sastera Melayu Tradisional	243
4.3	Pemilihan Dan Penghantaran Utusan Kerajaan	247
4.3.1	Menambat Hati Pemerintah Kerajaan	255
4.3.2	Mewujudkan Hubungan Sosial Yang Baik	265
4.3.3	Memberikan Jawapan berhelah	285
4.4	Ciri Khas Sifat Diplomat Melayu	295
4.4.1	Perancang Strategi Diplomatik Kerajaan	296
4.4.2	Pengawal Gangguan	300
4.5	Warkah Melayu Penghubung Jalin Diplomatik antara Kerajaan	308
4.6	Amalan Diplomatik Melayu dalam Warkah Melayu	316
4.6.1	Memberikan Kata Puji-Pujian Sebagai Pembuka Tirai Warkah	316
4.6.2	Menekankan Kesopanan Berbahasa dalam Warkah	326
4.6.3	Menggunakan Kaedah Doa	340
4.7	Elemen Fizikal Warkah Melayu	343
4.7.1	Reka bentuk dan Hiasan	343
4.7.2	Cap Mohor	344
4.7.3	Sampul Surat	345
4.8	Pemberian Hadiyah Diplomatik	348
4.8.1	Iringan Hadiah dalam Naskhah Melayu Terpilih	351
4.8.2	Iringan Hadiah Diplomatik dalam Warkah Melayu	383
4.9	Kepelbagaiannya Strategi Diplomatik	398
4.9.1	Strategi Hubungan Diplomatik Secara Serentak	399
4.9.2	Strategi Dua dalam Satu	411
4.9.3	Strategi Muslihat Keamanan	421
4.9.4	Strategi Kerjasama Membanteras Musuh	429
4.9.5	Strategi Mempertautkan Semula Hubungan Diplomatik	431

	4.9.6 Strategi Memperlihatkan Kehebatan Dalam Kerajaan	440
	4.10 Kesimpulan	446
V	IMPLIKASI STRATEGI DIPLOMATIK MELAYU TERHADAP ASPEK PEMERINTAHAN DAN PENTADBIRAN SERTA PEMBANGUNAN KERAJAAN MELAYU	
	5.1 Pengenalan	449
	5.2 Implikasi Strategi Diplomatik Melayu	449
	5.2.1 Implikasi Strategi Diplomatik Melayu daripada Aspek Politik	450
	5.2.2 Implikasi Strategi Diplomatik Melayu daripada Aspek Sosiobudaya	457
	5.2.3 Implikasi Strategi Diplomatik Melayu daripada Aspek Ekonomi	459
	5.2.4. Implikasi Strategi Diplomatik daripada Aspek Agama	463
	5.3 Kesimpulan	466
VI	KERENCATAN MEWUJUDKAN DAN MELANGSUNGKAN HUBUNGAN DIPLOMATIK ANTARA KERAJAAN	
	6.1 Pengenalan	467
	6.2 Punca Kerencatan Melangsungkan Hubungan Diplomatik Tanpa Strategi Diplomatik Melayu	467
	6.2.1 Kegagalan Memahami Interaksi Sosial antara Kerajaan	468
	6.2.2 Ingin Menjadi ‘Kerajaan Autokratik’	478
	6.2.3 Perlanggaran Etika dan Moral	492
	6.2.4 Wujud Ketegangan dalam Jiwa Pemimpin	511
	6.3 Kesimpulan	523
VII	KESIMPULAN	
	7.1 Rumusan	524
	7.2 Cadangan	533
	BIBLIOGRAFI	536
	LAMPIRAN	554
	BIODATA PELAJAR	558